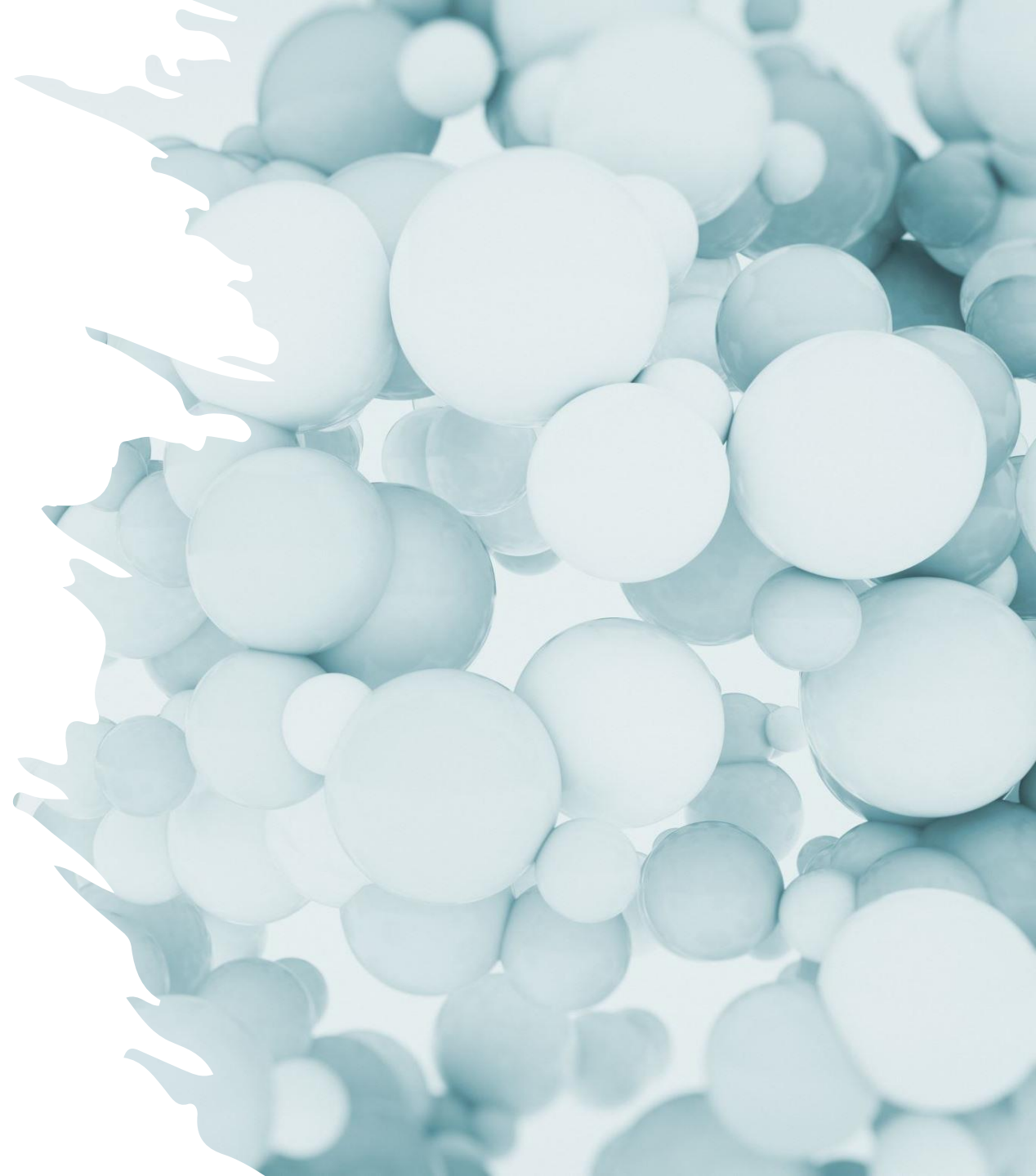

ΥΛΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΙΔΑΣΚΟΥΣΑ: ΓΕΩΡΓΙΑ ΡΗΝΑ
ΕΑΡΙΝΟ ΕΞΆΜΗΝΟ 2023-2024

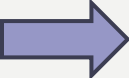

ΑΤΖΕΝΤΑ

Ο υλικός πολιτισμός ως αντικείμενο μελέτης της λαογραφίας

Ο ρόλος της μη-ακαδημαϊκής λαογραφίας

Οι Ευρωπαίοι σε αναζήτηση των «Άλλων» και των Ελλήνων

- ❖ 15^{ος}-16^{ος} αι. ταξίδια θαλασσοπόρων, αποικιοκρατία, ιμπεριαλισμός – έντονη τάση για συλλογή, ταξινόμηση και μελέτη αντικειμένων.
- ❖ 16^{ος}-17^{ος} αι. «αίθουσες θαυμάτων» (cabinets de curiosites)- αξιοπερίεργα αντικείμενα σε χώρους υποδοχής ή σε προσωπικές βιβλιοθήκες ευγενών – εγκυκλοπαιδική φιλοδοξία, έκθεση μικρογραφίας του «εξωτικού» κόσμου.
- ❖ 18^{ος} Διαφωτισμός, 19^{ος} Εξελικτισμός (Δυτικός κόσμος) Ηγεμονική συνάντηση Ευρωπαίων με «Άλλους». Αξιολογική ιεράρχηση των «Άλλων». «Έλλειμμα» πολιτισμού.

- ❑ Οι Ευρωπαίοι ανακαλύπτουν την Ελλάδα: απομνημονεύματα περιηγητών , ταξιδιωτική λογοτεχνία.
- ❑ Η σύγχρονη Ελλάδα = μια χώρα άναρχη, γεμάτη σκόνη, με αυστηρούς εθιμικούς κώδικες, ανδροκρατούμενη, απόλυτη, αδυσώπητη, με φιλόξενους κατοίκους αλλά πονηρούς, δεν μοιάζει με το εξευγενισμένο παρόν της δυτικής ζωής.
- ❑ Οι ταξιδιώτες αναζητούν την κλασική ελληνική αρχαιότητα.

«Μια ντουζίνα αρχαιολόγοι επιμένουν να τα ταξινομούν (τα αγάλματα) με μια ντουζίνα διαφορετικούς τρόπους, η τελική όμως δουλειά πρέπει να είναι έργο του κάθε νου που τα βλέπει. Τα αετώματα του ναού πλαισιώνουν τις δύο πλευρές του μουσείου... να ο Απόλλωνας. Κοιτάζει πάνω από τον ώμο του – μοιάζει να κοιτάζει μέσα και πάνω από τους αιώνες. Είναι ευθυτενής και γαλήνιος, αλλά νά που έχει ανθρώπινο στόμα και πηγούνι, έτοιμο να τρεμουλιάσει ή να χαμογελάσει. Έτσι θα μπορούσε να μοιάζει ένα Έλληνας νέος, γυμνός στο φως του ήλιου. Υπάρχουν και άλλα μεγαλειώδη θραύσματα... Τα μαλλιά είναι μια λεία, πέτρινη κορδέλα, οι πτυχώσεις ακολουθούν αυστηρές γραμμές. Όμως, Θεέ μου, τι ομορφιά! Έπειτα φτάνεις στον ξεχωριστό ναό, όπου στέκει ακίνητος ο Ερμής, τόσο ανάλαφρος και με τέτοια ορμή στο βήμα του, που περιμένεις πως θα γυρίσει και θα φύγει. Εκεί, πιστεύω, φαίνεται ο Θεός: γιατί κοιτάζει πέρα και μακριά, λες και το βλέμμα του τραβάει κάποιο γαλήνιο θέαμα στα μακρινά ουράνια. Έτσι σωριάζουμε τις λέξεις τη μια πάνω στην άλλη, μα είναι ένα πρόσχημα. Πρέπει να τον δεις και να αφήσεις το μάτι σαν πλάσμα που απελευθερώθηκε να αναπηδήσει ακολουθώντας αυτές τις καμπύλες και τις κοιλότητες, γιατί έχει μυστικά ποθήσει τέτοια ομορφιά! Δεν ξέρεις μέχρι να ικανοποιήσεις τον πόθο σου, πόσο πολύ την πόθησε»

[από το ημερολόγιο της Virginia Woolf, στο Κολοκοτρώνη, Μήτση (2005: 258)].

Αμφίθυμη στάση της Ευρώπης

θαυμασμός του αρχαίου ελληνικού παρελθόντος
αποκήρυξη της σύγχρονης Ελλάδας

Ελλάδα = νέο γεωπολιτικό τοπίο

Κατάρρευση της Οθωμανικής
αυτοκρατορίας

Προσπάθεια συγκρότησης
ενοποιητικού λόγου

Εμπέδωση της
εθνικής υπόστασης

Προσπάθεια να «πείσει» την
δύσπιστη Ευρώπη ότι η
απόσταση με το ένδοξο
παρελθόν δεν είναι
αγεφύρωτη

Fallmerayer

- ❑ Άρνηση κάθε συνέχειας ανάμεσα στην ελληνική αρχαιότητα και τους αρχαίους Έλληνες με τους κατοίκους της σύγχρονης Ελλάδας.
- ❑ Οπαδός της θεωρίας του «εκσλαβισμού» πίστευε πως οι Έλληνες της εποχής του ήταν απόγονοι σλαβικών φύλων που είχαν κατέβει και είχαν επιμιχθεί με τους ντόπιους κατά τον 6^ο και 7^ο αι.

Αγγλοσαξονική σχολή λαογραφίας

Γερμανική σχολή λαογραφίας

Folklore = η γνώση που φέρει ο λαός

Volkskunde = η γνώση για τον λαό

Διαφωτισμός = Αγγλία, Γαλλία

Ρομαντισμός = Γερμανία

1846, W.H. Toms

1858, W.H.Riehl

Γνώσεις που έχει ο ίδιος ο λαός. Η λαογραφία = να μελετήσει μέσα από το παράδειγμα της προφορικότητας των ιστορικών λαών

Λαϊκός βίος, λαός = ανάδειξη των ξεχωριστών, ιδιαίτερων και μοναδικών χαρακτηριστικών του λαού

Εκδηλώσεις του λαϊκού βίου + προφορική λογοτεχνία

Λαϊκό βίο συνολικά και για τον φορέα του, τον λαό.

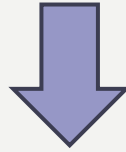
Συγκριτική μελέτη πολιτισμών. Ανίχνευση «επιβιωμάτων». Πορεία προόδου που θα έπρεπε να ακολουθήσουν οι λαοί

Διαχρονική/ιστορική μελέτη του ίδιου του γερμανικού πολιτισμού. Αναζήτηση ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του γερμανικού έθνους = αυτοσυνείδηση και ανωτερότητα του γερμανικού λαού.

Εύρεση κανόνων που ορίζουν την εξέλιξη των πολιτισμών, με στόχο την πρόοδο και την άνοδο των λαών στο επίπεδο του δυτικού πολιτισμού.

Έρευνα του παρελθόντος. Στόχος: εθνική ομοιογένεια, καθαρότητα, υπερβατική «ψυχή του λαού» = διακριτή εθνική επιστήμη για την διάπλαση και τη χειραγώγηση του έθνους/λαού.

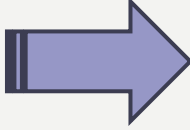
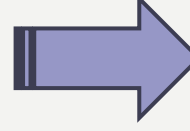
- ❑ Ανάγκη αντίκρουσης της προσβλητικής θεωρίας του Fallmerayer → προτεραιότητα τεκμηριωμένης απάντησης για την ιστορική διαχρονία του ελληνισμού.

Εθνική ανάγκη

Λαογραφία = «εθνική επιστήμη»

- ❑ Νικόλαος Πολίτης = ιδρυτής.
- ❑ Περιορισμός ρόλου λαογραφίας = αντίκρουση προσβολής + απόδειξη της άμεσης αρχαιοελληνικής συνέχειας, μέσω συγκριτικού επιπέδου των πολιτισμικών στοιχείων και ιδιαίτερα των γλωσσικών (δημοτικά τραγούδια, αινίγματα, παροιμίες).
- ❑ Θεωρητικό εργαλείο = εξελικτισμός (θεωρία επιβιωμάτων) + συναντίληψη με γερμανική ρομαντική σχολή.
- ❑ Συγκριτική μέθοδος = επιβιώματα του αγροτικού πολιτισμού με σκοπό την ανάδειξη της ιστορικής καταγωγής των νεοελλήνων από τους αρχαίους προγόνους. Εργαλειοποίηση των επιβιωμάτων και επιλογή μόνο όσων εξυπηρετούν την τεκμηρίωση της εθνικής/φυλετικής συνέχειας των Ελλήνων.
- ❑ Γερμανική + ελληνική λαογραφία = «εθνική επιστήμη» για απόδειξη εθνικής ιστορικής συνέχειας.
- ❑ Η ελληνική λαογραφία περιορίστηκε στη γραμμική προσέγγιση των πολιτισμικών και ιστορικών φαινομένων = ιστορικισμός ή ψευδοιστορικότητα.

- ❑ Η ελληνική λαογραφία του 19^{ου} αι. Εθνικός προσανατολισμός - εξυπηρέτηση εθνικών συμφερόντων.
- ❑ Η ελληνική λαογραφία του 20^{ου} αι. Επαφή με ανθρωπολογία – κοινωνικός προσανατολισμός.
- ❑ Η καταγραφή της λαογραφικής παραγωγής ασχολήθηκε με τον υλικό πολιτισμό (κατοικία, τροφή, ενδυμασία) = σημαίνοντες πολιτισμικούς δείκτες με πλήθος συμβολισμών, διαμεσολάβηση στις κοινωνικές σχέσεις.
- ❑ Χρονική τομή: 'ΒΠΠ + μεταπολεμικές εξελίξεις.

Ορισμοί λαογραφίας

- ❑ Πολίτης: «τας κατά παράδοσιν δι'λόγων, πράξεων ή ενεργειών εκδηλώσεις του ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού».
- ❑ Κυριακίδης: *«"Η λαογραφία εξετάζει την ζωήν του λαού εν τω συνόλω, εις όλας αυτής τας εκδηλώσεις, εφ' όσον αύται έχουν χαρακτήρα αυθόρμητον και κατά παράδοσιν και δεν προέρχονται από τον σύγχρονον πολιτισμόν, ο οποίος είναι δημιούργημα ωρισμένων υπερόχων ατόμων, δηλαδή εξετάζει με άλλας λέξεις τον λαϊκόν πολιτισμόν. Λαός δε είναι όχι μόνον ο όχλος, αλλά ολόκληρον το ανθρώπινον πλήθος, μορφωμένον και αμόρφωτον, το οποίον συνδέει η συναίσθησις της κοινής καταγωγής, ομότροπα ήθη, κοινήπαράδοσις και κοινός τρόπος του σκέπτεσθαι»*
- ❑ Μέγας *«Όλα λοιπόν όσα ένας λαός κατά παράδοσιν λέγει, ενεργεί ή πράττει, αποτελούν εκδηλώσεις του ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού, εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού τας οποίας εξετάζει ιδιαιτέρα επιστήμη, η Λαογραφία"»*.
- ❑ Λουκάτος *"είναι η επιστήμη που παρακολουθεί και ερμηνεύει τις εκδηλώσεις της ζωής του λαού, πνευματικές, ψυχικές και (καλλι)τεχνικές, αυτές που αποτελούν τον πολιτισμό του ίδιου του λαού και του έθνους"*.
- ❑ Κυριακίδου - Νέστορος θεωρεί ότι είναι η επιστήμη που μελετά τον *"παραδοσιακό πολιτισμό"*. Προσδιορίζοντας όμως ως τελευταία ιστορική του φάση την περίοδο της τουρκοκρατίας αντιμετωπίζει αυτόν ως ενιαίο (δηλαδή *"παραδοσιακό"* και στα πλαίσια της πόλης και του χωριού) και θεωρεί, ότι ως σύστημα ζωής δεν υπάρχει πιά.
- ❑ Μερακλής *"η λαογραφία έχει ένα ξεκάθαρο αντικείμενο έρευνας: τόν λαό μιας χώρας, ολόκληρο τον λαό, όπως αυτός εκφράζεται μέσω του πολιτισμού του, και του πνευματικού και του υλικού, τον οποίο ο λαός συνεχώς πλάθει χρησιμοποιώντας στοιχεία της παραδόσεως μαζί με νέα στοιχεία που του προσφέρει τό παρόν, οι νέες κάθε φορά συνθήκες"*

(Μπάδα, σελ8-9)

Το αντικείμενο της λαογραφίας

- Αντικείμενο = λαϊκός πολιτισμός μιας συγκεκριμένης κοινωνίας. Η κατανόηση του τρόπου ζωής και της σκέψης ως κοινωνικού φορέα του πολιτισμού.
- Λαϊκός = λαός, άρα διχοτόμηση λαϊκός Vs μη λαϊκός. Τον 19^ο αι ο λαός ήταν η αγροτική τάξη. Την μεταπολεμική περίοδο = πολυταξική, πολυστρωματική έννοια που περιλαμβάνει την αγροτική, εργατική και αστική τάξη.
- Κάποιοι μελετητές λένε ότι ο λαϊκός πολιτισμός είναι ενιαίος.
- Ταύτιση λαϊκού πολιτισμού με ένα αδιαφοροποίητο και ενιαίο «εθνικό» πολιτισμό.
- Κοινωνικός φορέας = υπερβατική έννοια, αχρονική, αταξική, εξιδανικευμένη = το πνεύμα/ ψυχή του λαού.
- Επιστήμη που μελετά «τη ζώσα αρχαιότητα».
- Σκοπός της λαογραφίας = η μελέτη των συμπεριφορών σε οικονομικό, πολιτισμικό, κοινωνικό, ιδεολογικό επίπεδο, των λαϊκών στρωμάτων συγκεκριμένου κοινωνικού σχηματισμού, η δομή του οποίου επέτρεπε την ανάπτυξη των γνωρισμάτων που συνθέτουν την έννοια και το περιεχόμενο του λαϊκού πολιτισμού (Μπάδα, σελ 18).

Οι πρώτοι λαογράφοι

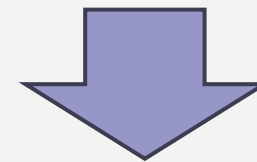
Νικόλαος Πολιτης

- ❑ (1852-1921)
- ❑ Πατέρας της ελληνικής λαογραφίας
- ❑ Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
- ❑ Ιδρυτής της Λαογραφικής Εταιρείας
- ❑ Εκδότης του περιοδικού Λαογραφία (1909)
- ❑ Ιδρυτής του Λαογραφικού Αρχείου (ΚΕΕΛ) (1918)

Λαογραφία:

«Κατά παράδοσιν δια λόγων, πράξεων ή ενεργειών εκδηλώσεις του ψυχικού και κοινωνικού βίου»

στο πλαίσιο της συγκρότησης του ελληνικού έθνους-κράτους επιχειρεί να αναδείξει, σε πολιτισμικό επίπεδο, τη συνέχεια του ελληνικού λαού με την αρχαία Ελλάδα.

Επηρεάστηκε από το πνεύμα του γερμανικού ρομαντισμού + από τη θεωρία των επιβιώσεων

Ο Πολίτης αντιμετώπιζε τον ελληνικό παραδοσιακό πολιτισμό ως ένα σύνολο «εγκατελειμμάτων» τα οποία παρέπεμπαν στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό.

1871-1874, *Μελέτη επί του βίου των νεότερων Ελλήνων* = στίγμα των λαογραφικών μελετών.

Θεμελιώνει την ελληνική λαογραφία με την καθιέρωση του όρου «λαογραφία» στο Δελτίο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας το 1884 = πανεπιστημιακές παραδόσεις για την αρχαία και νεολιθική μυθολογία + συνεχή προτροπή του για συγκέντρωση λαογραφικού υλικού από τους εκπαιδευτικούς.

Σημαντική τομή = 1909, πρώτος ορισμός της λαογραφίας στο νεοσυσταθέν περιοδικό *Λαογραφία* = η νέα επιστήμη είχε χαρακτήρα εθνικό, αφού η αποστολή της ήταν η καταγραφή, συλλογή και μελέτη των «εγκατελειμμάτων», δλδ των λόγων, πράξεων ή ενεργειών του ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού. Στο ίδιο κείμενο = πρώιμο ενδιαφέρον για τις υλικές συνθήκες διαβίωσης.

Η δημοσίευση του ορισμού της λαογραφίας και του θεσμικού διαγράμματος συγκροτούν δειλά μέσα από δημοσιεύματα τον υλικό πολιτισμό ως διακριτή θεματική ενότητα. Τα «μνημεία λόγου» διαχωρίζονται από τις «κατά παράδοσιν πράξεις ή ενέργειες», παραμένοντας ωστόσο και τα δυο αντικείμενα της. Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται ο «υλικό βίο», «φυσικός βίος». «λαϊκή τέχνη». Οι υποκατηγορίες που αφορούν άμεσα θέματα του υλικού πολιτισμού (οίκος, τροφή, ενδύματα, βίοι, καλλιτεχνία).

Το ενδιαφέρον του Πολίτη για την μελέτη και την αξιοποίηση του υλικού πολιτισμού εκδηλώνεται έμπρακτα με την ίδρυση της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας το 1908 και την ενεργή συμμετοχή του στην ίδρυση και λειτουργία επιστημονικών εταιρειών καθώς και την ενθάρρυνση της δημιουργίας λαογραφικών εταιρειών, μουσείων και παραγωγή εκδόσεων.

Ενδιαφέρθηκε ολιστικά για τη μελέτη του υλικού πολιτισμού. Οι παρατηρήσεις του για τα έθιμα του θέρους και της σποράς (*Λαογραφία*, 1911-12) αποτελούν μια αρκετά πρώιμη προσπάθεια να συμπεριληφθεί ο υλικός βίος αλλά και τα παραδοσιακά επαγγέλματα σε δραστηριότητες που χρήζουν της προσοχής των λαογράφων.

Αξιοποιήθηκε και με την αξιοποίηση του υλικού πολιτισμού.

Αυτό το διττό ενδιαφέρον εκφράστηκε τόσο με την ίδρυση της Ελληνική Λαογραφικής Εταιρείας (ΕΛΕ) το 1908 όσο και με τη συνεπή παρουσία και ανάμιξη του στην ίδρυση και στη λειτουργία επιστημονικών εταιρειών, μουσείων και την προώθηση εκδόσεων.

❑ Η λαογραφία του πολίτη προσπαθεί να διατυπώσει μια ολοκληρωμένη πρόταση για τη μελέτη του τρόπου ζωής των σύγχρονών του Ελλήνων, με συγκεκριμένους στόχους, στάδια υλοποίησης και προτεραιότητες, μεθόδους συγκέντρωσης του υλικού, αλλά και τελικό παραγόμενο συγγραφικό προϊόν.

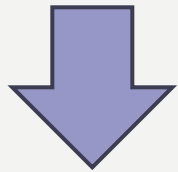
❑ Μεθοδολογία:

- Συγκριτική (οριζόντια) προσέγγιση των δεδομένων στον χώρο.
- Ιστορική (κάθετη) προσέγγισή τους μέσα από τον χρόνο.
- Ταξινόμησή τους κατά θέματα (λημματογραφική μέθοδος).

❑ Η συμβολή του Πολίτη στη μελέτη του υλικού βίου είναι πολυεπίπεδη. Οι σημαίνουσες αλλαγές που επέφερε ήταν η ένταξη της μελέτης αυτής ως διακριτής θεματικής ενότητας στις λαογραφικές σπουδές αλλά και η ενθάρρυνση της συλλογής και αξιοποίησης των υλικών τεκμηρίων που οδήγησαν στην ίδρυση συλλογών αλλά των πρώτων λαογραφικών μουσείων στην Ελλάδα.

Στίλπων Κυριακίδης

- ❑ 1887-1964
- ❑ Πρώτος διευθυντής του Λαογραφικού Αρχείου (1918-1926)
- ❑ Καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

«Λαογραφία είναι η επιστήμη του λαϊκού πολιτισμού»

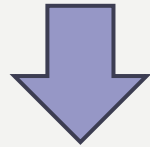

Γεωπολιτικές αλλαγές:

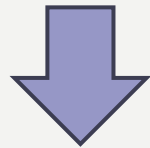
α) Μικρασιατική καταστροφή (1922) – πρόσφυγες

β) δημιουργία εθνών-κρατών στα Βαλκάνια

γ) κομμουνιστικός

Δημιουργία «εχθρών» – ανάγκη απόδειξης «ομοιογένειας»

Νέος προσανατολισμός της λαογραφίας = τεκμηρίωση της «Ελληνικότητας» ιδίως των περιοχών της Βόρειας Ελλάδας

7 σημεία κριτικής από τον Κυριακίδη στον Πολίτη

- ❑ *Η Λαογραφία εξετάζει τάς κατά παράδοσιν διά λόγων, πράξεων ή ένεργειών εκδηλώσεις του ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού.* (Πολίτης)
 - ❑ Ο Κυριακίδης διεύρυνε τον ορισμό και πρότεινε αντί του «ψυχικού» την πλατύτερη έννοια «πνευματικός βίος» και πρόσθεσε στη λαογραφική έρευνα και τη μελέτη του παραδοσιακού «ύλικού βίου» του λαού.
1. Αποσιώπηση του υλικού βίου ενώ στη θεματολογία περιλαμβάνονται στοιχεία όπως η κατοικία, η ένδυση, η τροφή = υλικός βίος, τα εντάσσει μαζί με στοιχεία όπως τα έθιμα, η λατρεία, η κοινωνική οργάνωση στις «κατά παράδοσιν πράξεις και ενέργειες».
 2. Το δεύτερο σημείο κριτικής αφορά τον όρο «ψυχικός βίος» = ευρύς, ενέχει τον κίνδυνο να μετατραπεί η λαογραφία σε ένα είδος ψυχολογίας. Ο ψυχικός βίος παραπέμπει στο ενδιαφέρον της εποχής για την ψυχική ιδιοσυστασία των λαών. Η μετατόπιση από τον ψυχικό στο πνευματικό βοηθά στον απεγκλωβισμό των λαογραφικών προσεγγίσεων από τον σχετικό ψυχολογισμό και τις υπερβατικές αντιλήψεις περί της «ψυχής του λαού».
 3. Ένσταση και τον όρο «κοινωνικός βίος», ο οποίος συντέλεσε στο να ταυτιστεί από μερικούς η λαογραφία με την κοινωνιολογία.
 4. Η έμφαση που δίνει στο «κατά παράδοσιν», ακολουθώντας τη θεωρία των επιβιώσεων του Tylor. Μπορεί να οδηγήσει στο σφαλερό συμπέρασμα ότι ο σημερινός λαός έπαυσε να δημιουργεί. Ο Πολίτης προσπάθησε να διορθώσει αυτή την άτοπη θέση, χωρίς αποτέλεσμα. Στο έργο του Πολίτη διαφαίνεται η έννοια της δυναμικής των παραδόσεων.
 5. Αναφέρεται στη δύναμη της συνήθειας ως αιτιολογίας για τη γέννηση της παράδοσης και στην έννοια των εγκατελλειμμάτων του παρελθόντος.
 6. Έμφαση στο άγνωστον της αρχής των λαογραφικών εκδηλώσεων και ιδίως το ότι δεν προέρχονται εξ' επιδράσεως υπέροχου τινός ανδρός. Αναφέρεται στη γνωστή θεωρία περί «κεταπεπτηκότων» και «ανεβεβηκότων» στοιχείων. Άστοχο καθώς ο Πολίτης τονίζει τη συλλογικότητα στη λαϊκή δημιουργία.
 7. Ο ορισμός του Πολίτη είναι διεξοδικός, ενώ η αρετή του ορισμού είναι να η συντομία. Ο Κυριακίδης προτείνει πράγματι έναν πολύ σύντομο ορισμό «λαογραφία είναι η επιστήμη του λαϊκού πολιτισμού».

Επιμένει στον εθνικό χαρακτήρα της λαογραφίας, αλλά με διαφορετικό περιεχόμενο.

Λαογραφική ύλη: Φυσικές, πνευματικές, κοινωνικές εκδηλώσεις

Παραδοσιακός πολιτισμός συνολικά, το αντικείμενο. Ο λαός στο κέντρο του ενδιαφέροντος.

Ανάγκη της παρατήρησης του πλαισίου κάθε λαογραφικής εκδήλωσης, «πού, πότε και υπότινων χρησιμοποιείται».

Χρησιμοποιεί τη θεωρία των «πολιτισμικών περιοχών» και τον λειτουργισμό.

Ιστορική μέθοδος.

Ολιστική, διαχρονική προσέγγιση Vs Μαρξιστική θεωρία.

Ωστόσο, έχει μία αντίφαση η ολιστική προσέγγιση: ομοιογένεια του έθνους Vs διάκριση του πολιτισμού σε δυο μέρη, ανώτερες και κατώτερες τάξεις.

Η θεωρία του δεν συνομιλεί πάντα και ακριβώς με τη μεθοδολογία.

Χρησιμοποιεί τον λειτουργισμό εργαλειακά. Δεν είναι λειτουργιστής.

Ως διευθυντής του Λαογραφικού Αρχείου πασχίζει για τη συλλογή λαογραφικού υλικού = εκδίδει εγκυκλίους και καλεί εκπαιδευτικούς, ερασιτέχνες και λαογράφους να ανταποκριθούν.

Υποστηρίζει την έρευνα του υλικού βίου.

Στήριξε τη διάσωση και την αξιοποίηση των αντικειμένων του λαϊκού υλικού πολιτισμού με τη δημιουργία της πανεπιστημιακής συλλογής και την εξαγγελία ίδρυσης του λαογραφικού μουσείου.

Πίστευε ότι η μουσειακή λαογραφική συλλογή είχε διδακτικό και ενημερωτικό σκοπό.

Σε αυτόν πιστώνεται η πρώτη χρήση του όρου υλικός πολιτισμός.

Ερευνά τον παραδοσιακό πολιτισμό και θεωρεί ότι οι «εθνικές ψυχικές δυνάμεις» ορίζουν τον ελληνικό πολιτισμό στη διαχρονία του.

Στοχεύει στη λαογραφική μελέτη του λαού/έθνους.

Μέγας Γεώργιος

☐ 1893-1976

☐ Θρακιώτης, Γεννημένος στη
Μεσήμβρια της Ανατολικής Ρωμυλίας

☐ Εγκατάσταση στη Σιάτιστα

☐ Λαογραφικό Αρχείο (1918-1955)

☐ Διευθυντής του Λαογραφικού
Αρχείου (1936-1955)

☐ Καθηγητής του Πανεπιστημίου
Αθηνών

☐ Μέλος της Ακαδημίας Αθηνών

Οργάνωση των ελληνικών
λαογραφικών σπουδών

Πρώτος συνέβαλε την ιδέα
ενός κρατικού
λαογραφικού μουσείου

Ο πρώτος προσπάθησε να
κάνει υπαίθριο λαογραφικό
μουσείο – ματαίωση
σχεδίων λόγω δικτατορίας

Ο πιο αναγνωρισμένος
Έλληνας λαογράφος στο
εξωτερικό – συγγραφικό &
ερευνητικό έργο

Ο πρώτος λαογράφος που
εν καιρώ Ψυχρού Πολέμου
πηγαινοέρχονταν σε χώρες
του ανατολικού μπλοκ

Λαογραφία = επιστήμη

Εισηγάγε καινούρια
«εργαλεία»

Έκανε επιτόπια έρευνα

Γνωστός για τη μελέτη των
λαϊκών παραμυθιών και της
κατοικίας

❑ Θεωρία: Μελέτη όχι του τρόπου αλλά της εκδήλωσης του παραδοσιακού πολιτισμού

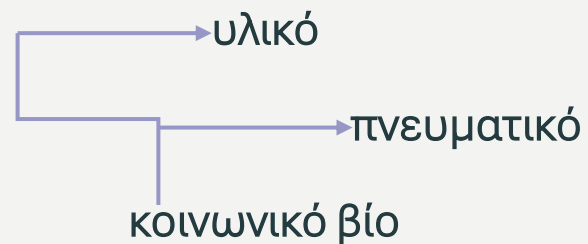
❑ Το λαϊκό ταυτίζεται απόλυτα με το εθνικό.

❑ Μέθοδος:

A) Πρώτη συστηματική προσπάθεια ταξινόμησης της λαογραφικής ύλης

B) Σύνταξη ερωτηματολογίου-κατευθυντήριου οδηγού για καταγραφή

❑ Λαογραφική ύλη

❑ Μετά τον πόλεμο προσανατολίζεται στην «αυτοεπίγνωση του εθνικού είναι», στη μελέτη του παρόντος ανθρώπου και στις ζώσες πολιτιστικές δυνάμεις.

❑ Έντονο ενδιαφέρον για τον υλικό βίο ➡ γνώση της ιστορίας και της εξέλιξης του ανθρώπινου πολιτισμού & κατανόηση της λαϊκής ψυχής.

❑ *Λαογραφία = ως επιστήμη όχι του παρελθόντος, αλλά του παρόντος, ως μια αεί ποτέ ζωντανή επιστήμη περί του ζώντος ανθρώπου*

Γεώργιος Σπυριδάκης

- ❑ 1906-1975
- ❑ Καθηγητής ΕΚΠΑ
- ❑ Συστηματοποίησε τη μελέτη του υλικού πολιτισμού με την έκδοση του *Ερωτηματολογίου δια την συλλογήν λαογραφικής ύλης*
- ❑ Έρευνα και έκδοση 4 Ατλάντων με θέματα υλικού πολιτισμού
- ❑ Η χαρτογραφική μέθοδος μελέτης των λαογραφικών θεμάτων αναπτύχθηκε το 1966 και εντάσσεται στο πλαίσιο της ιστορικοεξελικτικής προσέγγισης
- ❑ Οργάνωσε το αρχείο χειρογράφων του Σπουδαστηρίου της Λαογραφίας στο ΕΚΠΑ με 4000 χειρόγραφα

Η εξωακαδημαϊκή έρευνα του υλικού πολιτισμού στο Μεσοπόλεμο

Πολλές λαογραφικές καταγραφές κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες περιέλαβαν τον υλικό βίο – μειονέκτημα: το ενδιαφέρον περιορίστηκε στα αντικείμενα, παραμελώντας τις τεχνικές αλλά και τη σχέση του υλικού πολιτισμού με τα κοινωνικά φαινόμενα.

Συστηματική προσπάθεια έρευνας και μελέτης του υλικού πολιτισμού από το Κέντρο Λαογραφίας μετά την Μεταπολίτευση.

Προσεγγίσεις του υλικού βίου = πολλαπλές όψεις του ενδιαφέροντος για την υλική παραγωγή του λαϊκού πολιτισμού στο πλαίσιο των αναζητήσεων για την ελληνικότητα.

Παράλληλα αλλά όχι ανεξάρτητα και σε στενή συνεργασία με τους ακαδημαϊκούς και θεσμικούς φορείς δραστηριοποιούνται λαογράφοι που συνεισφέρουν στο πεδίο του υλικού πεδίου,

Πχ τα έργα των Λουκόπουλο (εθνογραφική τεχνολογία) & Χατζημιχάλη (λαϊκή τέχνη) για τον υλικό πολιτισμό, την περίοδο 1920-1930 = σταθμός.

Ως το 1980 – μελέτη, προβολή, αξιοποίηση της λαϊκής τέχνης ως εθνικής τέχνης.

Έκτοτε ο υλικός πολιτισμός ως υλικός βίος ή λαϊκή τέχνη θα αποτελεί μέρος κάθε/μιας γνωστού/ης καθιερωμένου/ης Ελληνα/ιδας λαογράφου.

Αγγελική Χατζημιχάλη

- ❑ <https://www.youtube.com/watch?v=pKKaR7yJOps&t=1s>
- ❑ 1895-1965
- ❑ Καθιέρωση της σπουδής της λαϊκής τέχνης
- ❑ Μακροχρόνιες επιτόπιες έρευνες στην ελληνική ύπαιθρο για να ανακαλύψει τα δημιουργήματα της λαϊκής τέχνης, να γνωρίσει ανώνυμους λαϊκούς τεχνίτες, να αποτυπώσει σχέδια, να καταγράψει τεχνικές κατεργασίας και μεταποίησης, να διασώσει αντικείμενα και έργα από τη φθορά του χρόνου
- ❑ Ίδρυση θεσμικών φορέων, όπως το Λύκειο Ελληνίδων, Ελληνικό σπίτι
- ❑ Ίδρυση ιδιωτικών συλλογών και μουσείων
- ❑ Προώθηση της ίδρυσης επαγγελματικών φορέων με στόχο την εκμάθηση και τη διάσωση της τεχνογνωσίας και κατασκευής αντικειμένων λαϊκής τέχνης

Δημήτριος Λουκόπουλος

- ❑ Μελετά όψεις της καθημερινότητας του υλικού πολιτισμού
- ❑ Πιστή καταγραφή και απόδοση του γεωργοκτηνοτροφικού επαγγελματικού βίου και του καθημερινού τρόπου ζωής των κατοίκων της Αιτωλίας
- ❑ Συστηματική και υποδειγματική καταγραφή της παραδοσιακής προβιομηχανικής τεχνολογίας
- ❑ Επιτόπια έρευνα μακράς διάρκειας
- ❑ Σκοπός του ήταν η ανακάλυψη της φυσιογνωμίας του Νεοέλληνα χωρικού

Ο επαναπροσδιορισμός της λαογραφίας μετά τον ' ΒΠΠ

Μετά τον 'ΒΠΠ (1950-1980) νέα κοινωνικά και πολιτισμικά φαινόμενα επηρεάζουν τις θεωρήσεις λαογράφων και ανθρωπολόγων.

Ιδρύθηκαν νέα πανεπιστημιακά τμήματα που περιλάμβαναν μαθήματα Λαογραφίας.

Νέοι επιστήμονες – έρευνα σύγχρονων λαογραφικών φαινομένων.

Καταλυτικές αλλαγές - παύει να θεωρείται ο παραδοσιακός πολιτισμός μια στατική συνιστώσα, ανακαλύπτεται η δυναμικότητα του, η ευρύτητα του, πολυμορφία, ετερότητα.

Διαχωρισμός έθνους – λαού.

Οι νέες αντιλήψεις καθιστούν τον λαό έννοια κοινωνική και το έθνος υπερϊστορική.

Ο λαός = ως το σύνολο του πληθυσμού εντός των κρατικών ορίων.

Κυριαρχεί η αντίληψη της ετερότητας του αγροτικού και του αστικού χώρου/πεδίου.

Ανάπτυξη της αστικής λαογραφίας.

Οι ερευνητές/ριες επικεντρώθηκαν στις μειονοτικές ομάδες/μειονότητες με γλωσσικό, θρησκευτικό, κοινωνικό πρόσημο και στις υποπολιτισμικές ομάδες.

Επικράτηση νέων αναζητήσεων των νεότερων λαογράφων = μεθοδολογική αναμόρφωση και θεματολογική ανανέωση της λαογραφίας = Νεότερη Λαογραφία.

Καθοριστική η συμβολή: Λουκάτου, Μερακλή, Ημελλου και Κυριακίδου-Νέστορος.

Δημήτριος Λουκάτος

- ❑ 1908 – 2003
- ❑ Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
- ❑ Δεν συγκαταλέγεται στους συστηματικότερους μελετητές του υλικού πολιτισμού
- ❑ 1960 πρότεινε τις ονομασίες «Σύγχρονη Λαογραφία» και «Αστική Λαογραφία»
- ❑ «Σύγχρονη λαογραφία» = χωριά, νέους τρόπους ζωής, προσαρμογή της καλλιέργειας, της κατοικίας, του ντυσίματος κτλ στις μεταβιομηχανικές κοινωνίες
- ❑ Ανανέωσε τη θεματική της Ελληνικής Λαογραφίας
- ❑ Λαογραφική μεθοδολογία πλαισιωμένη με τα διδάγματα και τα δεδομένα της νεότερης εθνογραφίας. Η μελέτη των λαογραφικών θεμάτων με γεωγραφική, ιστορική και οικονομική ενημέρωση, χρήση σχεδίων, φωτογραφιών και στατιστικών δεδομένων
- ❑ Προκρίνει δίπλα στο λαογραφικό τρόπο μελέτης και τον εθνογραφικό, στηρίζεται σε στατιστικές και ερευνά το βαθύτερο «είναι» των πραγμάτων
- ❑ Στο διάγραμμα έρευνας της λαογραφίας γίνεται διάκριση της λαϊκής τεχνικής σε πρακτική και καλλιτεχνική και προτείνεται μεθοδική περιγραφή του επαγγέλματος από τις πρώτες ύλες ως την καλλιτεχνικότερη μορφή του προϊόντος
- ❑ Περιγραφικό ανθρωπογεωγραφικό και κοινωνικό προσδιορισμό του χώρου και του χρόνου της έρευνας σε ένα εθνογραφικό πλαίσιο
- ❑ Εισηγήθηκε έναν εθνογραφικό τρόπο μελέτης

Άλκη Κυριακίδου - Νέστορος

- ❑ 1935 – 1988
- ❑ ΑΠΘ
- ❑ Διατριβή: «Τα υφαντά της Μακεδονίας και της Θράκης»
- ❑ Εκκινώντας από την παραδεδομένη αισθητική θεώρηση της λαϊκής τέχνης προχωράει στη σύνδεση της πρακτικής πλευράς της τέχνης με την ψυχική και ευρύτερα πνευματική ζωή και λαϊκή κοσμοθεωρία
- ❑ Επισημαίνει το τεχνοοικονομικό επίπεδο του παραδοσιακού πολιτισμού
- ❑ Καινοτόμο συγγραφικό έργο = σύγκλιση της λαογραφίας με την κοινωνική ανθρωπολογία
- ❑ «Σύγχρονη λαογραφία» = συμπεριλαμβάνει όλες τις σύγχρονες εκδηλώσεις που πηγάζουν από την καρδιά του λαού. Ο λαός (πλατύς, αγροτικός, αστικός, μεταβιομηχανικός, μη- παραδοσιακός)
- ❑ Στρέφεται στο πρωταρχικό λαϊκό στοιχείο των πολιτισμών, το αυθόρμητο που είναι κοινό στοιχείο της ανθρώπινης ψυχής
- ❑ «Νέα Λαογραφία» = κάθε είδους εθιμική αναβίωση ή φολκλορική εκδήλωση
- ❑ Ανανέωσε τη θεματική της Ελληνικής Λαογραφίας
- ❑ Ασχολήθηκε με την Προφορική Ιστορία
- ❑ Μελέτες σε Μικρασιάτες πρόσφυγες
- ❑ Μεθοδολογία: Ιστορική εθνογραφία
- ❑ Επικέντρωση στη δομή της παραδοσιακής κοινωνίας και της λειτουργίες της σε συνάρτηση με τις κοινωνικές δυνάμεις/αιτίες που πυροδοτούν

Μιχάλης Μερακλής

- ❑ 1932 –
- ❑ Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ΕΚΠΑ
- ❑ Ο υλικός βίος ενδιαφέρει τη λαογραφία ως πολιτισμολογική επιστήμη, όσο αφορά τη μελέτη των ηθών και εθίμων που συνοδεύουν τη τεχνολογία
- ❑ 1971, άρθρο για τις νέες λαογραφικές κατευθύνσεις μετά τον ' ΒΠΠ
- ❑ «Αστική Λαογραφία» = «αστικός» σημαίνει δυο πράγματα: πόλη & αστική τάξη. Εξετάζει τη ζωή των κατοίκων της πόλης καθώς και των οικισμών στους οποίους έχει εισχωρήσει το πνεύμα της πόλης
- ❑ Σειρά άρθρων για την «Αστική Λαογραφία»
- ❑ «Νέα Ελληνική Λαογραφία»
- ❑ Εισάγει την ιστορική και κοινωνιολογική παράμετρο των λαογραφικών φαινομένων
- ❑ Συνδυαστική μελέτη των ιστορικών, κοινωνικών και σύγχρονων δεδομένων
- ❑ Με πρόταση του ιδρύθηκε ο Τομέας της Λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων

Εισηγήθηκε τη διδασκαλία και έρευνα σε δυο βασικές εκδοχές της: Λαογραφία της συνέχειας και Λαογραφίας του παρόντος

Λαογραφία της συνέχειας = προβαίνει σε συγκρίσεις και συσχετίσεις νεότερων πολιτισμικών συμπεριφορών και μορφών ζωής με αρχαία πρότυπα, για να διαπιστώσει την ένταση των επιβιώσεων , των μεταβολών, των προσαρμογών.
Αρχαιολογική-συγκριτική μέθοδος

Λαογραφία του παρόντος = ένα είδος Κοινωνικής Λαογραφίας, εξετάζει το σύγχρονο, διευρυμένο, χρονικά νεότερο, λαϊκό πολιτισμό σε ένα κοινωνικοιστορικό πλαίσιο. Μέθοδοι κοινωνικών και ιστορικών επιστημών. Ανοίγοντας δρόμους προς την Εθνολογία

Προτείνει ο υλικός βίος να εξετασθεί με δυο τρόπους:

α) τεχνολογικά –τεχνοκρατικά.

β) λαογραφικά.

Στέφανος Ήμελλος

- ❑ 1933 –
- ❑ ΕΚΠΑ
- ❑ Μελέτη των Εθνολογικών Ατλάντων του κέντρου και με επιμέρους μελέτες του υλικού πολιτισμού
- ❑ Εισηγείται την χαρτογραφική μέθοδο
- ❑ Επικεντρώνεται στους χώρους/περιοχές εμφάνισης των λαογραφικών φαινομένων
- ❑ Μεταθέτει το λαογραφικό ερώτημα από το πότε στο πού, δηλ στην καταγραφή του τόπου

Η έρευνα και η διδασκαλία του υλικού πολιτισμού 1980-2013

Νέες θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις και αναζητήσεις στην έρευνα του υλικού πολιτισμού στην Ελλάδα

Τέλη 1970-αρχές 1980 = γενικότερη επίδραση ανθρωπολογίας και εθνολογίας

Δεκαετία 1980-αρχές 1990 – νεοσύστατα τμήματα ανθρωπολογίας

Μελέτη και ερμηνεία πέρα των κλασικών θεματικών (τροφή, ένδυση, κατοικία) και η διαδικασία παραγωγής και μεταποίησης των υλικών αγαθών μέσα από τη μελέτη των σχέσεων παραγωγής, ο τεχνικός και κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας, τα τεχνικά στάδια και οι φάσεις της επεξεργασίας τόσο της παραγωγής όσο και της διανομής των προϊόντων στο ιστορικό τους πλαίσιο

Ανάλυση της κοινωνικής και πολιτισμικής διάστασης των υλικών φαινομένων και αντικειμένων σε διαφορετικές εθνικές και εθνοπολιτισμικές, θρησκευτικές και κοινωνικές ομάδες

Κατανάλωση, καταναλωτικές συμπεριφορές

Ερευνητικοί και
πολιτισμικοί φορείς και
η συμβολή τους στον
υλικό πολιτισμό

Λύκειο
Ελληνίδων

Κέντρο Ερεύνης
και Ελληνική
Λαογραφία

Κέντρο
Μικρασιάτικων
Σπουδών

Πελοποννησιακό
Λαογραφικό
ίδρυμα

Πολιτιστικό
Τεχνολογικό
ίδρυμα

Κέντρο Μελέτης
Νεότερης
Κεραμικής

Λαογραφία και υλικός πολιτισμός

- ❑ Πολίτης = βαρύτητα στη σπουδή του πνευματικού βίου, ελάχιστα περιθώρια για τη μελέτη του υλικού πολιτισμού. Παρότι το αντικείμενο παίρνει τη θέση του στα διαγράμματα των θεμάτων (θέματα οίκου, τροφής, ενδυμασίας κτλ).
- ❑ Κυριακίδης = το ενδιαφέρον για τον υλικό πολιτισμό παραμένει περιορισμένο. Οι αναφορές στον «υλικό βίο» μέσα στις οδηγίες που δίνονται από τον ίδιο «δια την συλλογήν του δημώδους λαογραφικού και γλωσσικού υλικού» δεν επιτρέπουν μια ουσιαστική μελέτη του αντικειμένου.
- ❑ Μέγας = αυξημένο ενδιαφέρον για θέματα του υλικού πολιτισμού. Η μελέτη του είναι υπόθεση των ερασιτεχνών λαογράφων με κυρίαρχο σχήμα θεωρητικής κατεύθυνσης τη μελέτη του αντικειμένου ως προϊόντος καλλιτεχνικού και ως προϊόντος που πληροί υψηλές αισθητικές απαιτήσεις.
- ❑ Χατζημιχάλη και Λουκόπουλος αποτολμούν ένα έργο εθνογραφικής καταγραφής θεμάτων του υλικού λαϊκού πολιτισμού.
- ❑ Χατζημιχάλη = μιλά για την καθυστέρηση της μελέτης του υλικού λαϊκού βίου και επισημαίνει τη συνεχή φθορά του σχετικού υλικού. Υπάρχει μια περιορισμένη εθνογραφική και ιστορική προσέγγιση καθώς αντιμετωπίζει τον λαϊκό υλικό πολιτισμό της παραδοσιακής κοινωνίας ως καλλιτεχνικό δημιούργημα που παραπέμπει στην ύπαρξη ενός ανώνυμου και διαχρονικού λαϊκού τεχνίτη, στην αναζήτηση των τεκμηρίων της παρουσίας μιας λαϊκής = εθνικής ψυχής με συνέχεια στο χρόνο.

Ν. Πολίτη – συγκριτική μέθοδος

Στ. Κυριακίδης - δημιουργία του πρώτου πανεπιστημιακού μουσείου (1926)

Γ. Μέγα - λαϊκή αρχιτεκτονική

Γ. Σπυριδάκη - ερωτηματολόγια, αρχείο-μουσειακή συλλογή, ερωτηματολόγια για γεωργικά εργαλεία και εθιμικές πυρές, εθνογραφικοί άτλαντες

Δ. Λουκάτος – εθνογραφική προσέγγιση

Μ. Μερακλής – εθιμική προσέγγιση του υλικού πολιτισμού

Α. Κυριακίδου Νέστορος – ιστορική λαογραφία

Στ. Ήμελλος – χαρτογραφική –τυπολογική προσέγγιση, ερωτηματολόγια υλικού πολιτισμού, εθνογραφικοί άτλαντες